

Turcsányi Károly
turcsanyi.karoly@zmne.hu

Hegedűs Ernő
erno.hegedus@hmth.hu

A NAPÓLEONI HADERŐ MANŐVEREZŐ HADVISELÉSE

A HATÉKONY NEHÉZLOVASSÁG HARCELJÁRÁSÁNAK KIALAKULÁSA, EGYES ELLÁTÁSI ÉS HADFELSZERELÉSI KÉRDÉSEI

II. RÉSZ.

Absztrakt

A napóleoni hadviselés manőverező jellegét vizsgáló tanulmányunkat – előző kutatásainkra is támaszkodva¹ - végül is három részben mutatjuk be, ami megfelel szaktörténeti munkánk tartalom és terjedelem szerinti logikus felosztásának. Cikksorozatunk I. részében elméleti alapkérdéseket tárgyaltunk és bemutattuk azoknak a neves katonai szakértőknek a témában képviselt elgondolásait, akik szerepe kiemelkedő volt a korabeli hadviselés leírásában illetve elveinek megfogalmazásában. Mindennek során igyekeztünk rámutatni arra, hogyan alakult ki a napóleoni háborúk egyik fontos jellemzője, a lovasság meghatározó szerepének megjelenése. A jelen II. részt a lovasság fejlesztése (alkalmazás, szervezet, felszerelés) bemutatásának szenteljük, részletesebben tárgyalva elsősorban a nehézlovasságot. Hivatkozunk többek között azokra a lovassági alkalmazásokra, amelyek Napóleon lovas hadtesteit harcértékben a gyalogságéval azonos szintre emelték. Ez tette lehetővé lovassága önálló és teljes feladatrendszerre alkalmas bevetését. A hadfelszerelési és ellátási kérdéseket, valamint a hadműveleti alkalmazásokat a III. részben tárgyaljuk.

1. A hatékony nehézlovassági harceljárás kialakulása

Nehézlovasság alatt **szűkebb értelemben** a kor fogalmai szerint **komplett lovassági páncélzattal** (kétoldali, mell- és hátvérttel, illetve fémsisakkal) rendelkező vértés lovasságot értettek, ugyanakkor tágabb értelemben „a nehézlovasságot a vértések és a dragonyosok alkották.”² A napóleoni háborúk során lezajlott szervezetfejlődési folyamat eredményeképpen már többnyire a

¹ Az utóbbi években megjelent publikációinkban (értekezéseinkben) utaltunk a hadászati kultúrák további kutatásra érdemes kérdésköreire, köztük a napóleoni időszak vizsgálatának hasznosságára:

Turcsányi Károly - Hegedűs Ernő: A légideszant I. Püedlo Kiadó, Debrecen, 2007. illetve Turcsányi Károly (szerk.): Nehéz harckocsik. Püedlo Kiadó, Debrecen, 2008. továbbá Turcsányi Károly: A haderő harckocsi igény-kielégítési folyamatának makroszemléletű vizsgálata. MTA doktori értekezés, Budapest, 2008. és Hegedűs Ernő: A légideszantok fejlődése a második világháborúban és hatása napjaink légi gépesítési törekvéseire. Doktori (PhD) értekezés, Budapest, ZMNE, 2009.

² Hermann Róbert: 1848-1849 A szabadságharc története Korona Kiadó, Budapest, 2001. 35. o.

nehézlovassághoz számították a fém sisakos **dzsidás lovasokat** és a **lovagló tüzérség** ütegeit is.

Habár a **dragonyosok** alapvető feladata a lovassági menetet követő gyalogsági harc volt, ez a fém sisakkal közepes csőhosszúságú dragonyos puskával és - a nehézlovassághoz hasonlóan – egyenes pallossal felszerelt lovas-kategória lovassági küzdelem során is hatékonyan harcba vethető volt, egyfajta félnehéz elemként.

1.1. A gyalogsági és a lovassági fegyverzet és harceljárás átalakulása

A **napóleoni korszakot megelőző nehézlovasság** szinte teljes páncélzatú volt, amely – a korszellemnek megfelelően – tűzfegyvereit használta a gyalogság elleni harcban. E lovasság megközelítette az ellenfél védelmi vonalait, tüzelt, majd – ügyelve arra, hogy a gyalogság vonalaitól bizonyos távolságban és folyamatos mozgásban maradjon - visszavonult. „Az akkori lovasság taktikáját főleg a nehézkesség jellemezte. A legénység nehéz fegyverzetű volt, a mozdulatok lassan kerültek végrehajtásra, *s csakis muskétáik vagy pisztolyaik igénybevételével. A vágófegyverekkel való rohamot nem ismerték.*”³ A nehézlovasság nem vehette fel a harcot közvetlenül a gyalogsággal, amelynek négyszögeiből – a lovak számára áthatolhatatlan pikák sorfala mögül – a nagy tömegű és űrméretű, villára feltámasztott, 1-1,2 m csőhosszúságú, 21-25 mm űrméretű muskéták akár 200 m távolságról is hatékonyan ütötték át páncélzatát⁴. A nehézlovasságnak ez a harcmódja tehát mindössze korlátozott mozgékonyt tett lehetővé, korlátozott siker mellett. Az igen költséges, **tűzfegyverekre épülő, erősen páncélozott nehézlovasság** mindössze az ellenfél gyalogságának gyengítésére, megbontására volt képes. A gyalogság vonalainak áttörése, **jelentősebb manőverek végrehajtása, bekerítés, megkerülés, a mélységbe kijutás vagy az üldözés ezzel a lovassággal többnyire nem volt sikeresen végrehajtható.**

A XVIII. század elejére megjelent a *lövészkatona egységes egyéni lőfegyvere*, a nagy tömegben gyártott, **szuronnal** felszerelt, papírhüvelyes lőporral töltött kovás **puska** – kiszorítva a korábbi fele-fele arányban *pikával* és *muskétával* felszerelt gyalogságot – lehetővé tette az egységes, könnyű fegyvereivel a harcmezőn zárt alakzatban manőverezni is képes **sorgyalogság** kialakulását⁵. Összehasonlítás érdekében, egy-egy tipikus fegyverfajta alapul véve azt állapíthatjuk meg, hogy az 5-6 kg tömegű, 1,3-1,6 m hosszúságú, 17,6 mm űrméretű puska tömege fele akkora volt, mint a – *muskéta utódjaként* sáncvédelemnél statikus tűzeszközként továbbra is rendszerben tartott, villaállványról tüzelő – 10-12 kg tömegű, 1,7-1,9 m hosszúságú, 20,7 mm űrméretű *sáncpuskáié*.⁶ Ennek viszont az volt az ára, hogy a muskéta (sáncpuska) kategóriánál 50%-kal kisebb tömegű, 20%-kal kisebb űrméretű és

³ Denison, George Taylor: A lovasság története Dürer reprint kiadás, Budapest, 1992. 213. o.

⁴ North, Anthony– Hogg, Ian V.: Lőfegyverek könyve. Alexandra Kiadó, Budapest, 1992. 54. és 57. o.

⁵ Füzi Imre (szerk): Az egyetemes és magyar hadművészet fejlődése az ókortól napjainkig. Tankönyv. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986. 28. o.

⁶ Barczy Zoltán – Somogyi Győző: A szabadságharc hadserege. Corvina Kiadó, Budapest, 1986. 155. és 89. o.

csőhosszúságú, nagy tömegben (és nagy pontatlansággal) gyártott gyalogsági puskák esetében már messze nem beszélhetünk a muskétához hasonló, 200 méteren jelentkező páncélatütő képességről. Egy átlagos gyalogsági puskánál 250 méter fölött a lövedék átütő ereje még a védőfelszerelés nélküli élőerő esetében is megszűnt, ugyanakkor a lövéseknek csupán a 30%-a érte el a célt. A kor harcászata szempontjából sokkal fontosabb 75 méteres távolságból a lövések 75%-a érte el a célfelületet⁷. E puskák élőerő elleni hatékony lőtávolsága 50-100 méter volt, a nehézlovassági vértet pedig csak 50 méteren belül veszélyeztették. A lovassági vérttel kapcsolatos műszaki követelmény ebben az időben éppen az volt, hogy 50 méteren túl már hatásos védelmet nyújtson a puskák lövedékeivel szemben.⁸ (A lovak tűrőképessége ebből a szempontból kedvezőbb volt.) **A lovasság kitettségét a gyalogsági tűzhatásnak a mozgékonyság és a védettség együttesen határozta meg.** A mozgékonytságot a lovasroham felépítésével alakították ki, amely szerint 1500 méteren a lovasság galoppban közelített az ellenfélhez, 1000 méteren fokozatosan gyorsítottak, majd 150-200 méternél elérték a maximális rohamsebességet (vágta), ami a gyalogsági tűz alatt tartott terepszakasz gyors, egy percen belüli leküzdését tette lehetővé. A statikus védettséget a mellvért és a sisak valósította meg. Előzőekből következik, hogy **a lovasság gyalogsági tűznek való kitettsége a roham alatt nem volt meghatározó mértékű.** Problémát inkább a gyalogsági négyszögek szurony-fala okozhatott.

A korábbi muskétás-pikás gyalogsághoz képest a napóleoni idők sorgyalogsága – háromsoros felállás és egy gyalogsági sortűz esetén - a vértes-lovassággal szemben kisebb megállító-képességgel rendelkezett. **A puska kisebb tűz- és páncélatütő-erővel bírt, mint a muskéta, a szurony kisebb védelmet nyújtott a lovassággal szemben mint a pika.** „**A szurony...noha az ügésben támadó lovascsapattal szemben a kellő védelmet biztosította, de nem volt elégséges abban az esetben, ha a rohamot vágatva eszközölték.**”⁹ A gyalogsági lőfegyverek tömeggyártásával – és a hatékonyabb töltési-tüzelési folyamatok és eljárások begyakoroltatásával - azonban mégis új, nagy hatékonyságú, a korábbinál mobilabb gyalogságot hoztak létre. A muskétához képest a puska jóval nagyobb tűzgyorsasággal rendelkezett, így a gyalogság megnövekedett tűzsűrűsége miatt az élőerő elleni pusztító-képessége nőtt. Páncélozott célok (vértes lovasság) ellen ugyanakkor a gyalogság harcképessége – lőtávolsága és átütő ereje – csökkent. A **sorgyalogság** és az azt támogató **tábori tűzéréség** eszközei és harceljárásai kiforrottá váltak és lényegében 1860-ig, a hátultöltő-huzagolt fegyverek széles körű elterjedéséig állandóak maradtak. Az ezerhétszázas évek első évtizedeiben a nehézlovasság még alárendelt szerepet játszott a hadviselésben, csatadöntő szerepe nem volt, mindössze kiegészítő feladatokat láthatott el. Mivel a gyalogság és a tűzéréség fejlesztése területén elérték a kor lehetőségeinek megfelelő maximumot, **a hadviselés fejlődése főként a lovasság eljárásainak megújításában realizálódhatott.** *E folyamat* – a felderítési, szárnybiztosítási és portyázó feladatokat ellátó *könnyűlovasság tekintetében* – a XVIII. század közepére zajlott le. Ebben a *franciáknál* gróf Esterházy György, majd később gróf Bercsényi László magyar lovassági szakértők, a *porosz* haderőben pedig a magyar tapasztalatokon

⁷ Hermann Róbert: 1848-1849 A szabadságharc története Korona Kiadó, Budapest, 2001. 35. o.

⁸ Shoffner, Thomas A.: Napoleon's cavalry: The Key Element of Decisive Victory. U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 2002. 14. o.

⁹ Denison, George Taylor: A lovasság története Dürer reprint kiadás, Budapest, 1992. 260. o.

nevelkedett Hans Joachim von Ziethen szervezőmunkája játszott kiemelkedő szerepet¹⁰.

A nehézlovasság képességeinek – elsősorban mozgékonyságának és átütő-erejének növeléséhez - azonban egy teljes szemléletváltáson alapuló széles körű reformra volt szükség. Annak felismerése volt meghatározó, hogy a muskéta és a pika eltűnésével a gyalogság tűzének páncélozott lovasság elleni páncélatütő-ereje és hideg fegyvereken alapuló megállító-képessége már nem olyan magas, mint korábban, amit **új nehézlovassági eljárások** alkalmazásával ki lehet aknázni.

A lovasság alkalmazásának megváltoztatását csírájában a svéd és a porosz haderőben a jelentős újítók, hadvezérek, katonai teoretikusok és haderőszerzők sorába tartozó két uralkodó, II. **Gusztáv Adolf** (1594-1632, uralkodott 1611-1632) és II. **(Nagy) Frigyes** (1712-1786, uralkodott 1740-1786) kezdte meg. „A lovassági szolgálatban nagy reformátor volt Gusztáv Adolf. Csaknem őt lehet **elsőnek mondani**, aki a **lovasság szerepét, amelyet az új idők hadviselésében játszott, megértette**. A felszerelés és más lovas egyenruházati cikkek súlya is lényegesen alább szállt, és **csakis a mellvért és sisak maradt meg**. A lovasok arra voltak utasítva, hogy **rohamozzanak bátran az ellenséges vonal ellen**, lőjék ki pisztolyaikat, azután pedig rögtön **rántsanak kardot**. Gusztáv Adolf arra fektetett súlyt, hogy **lovasai a közélről való harcnak jelentőségét felfogják** (...) Gusztáv Adolfról állítják még azt, hogy a **lovasezredekhez könnyű ágyúkat osztott be**.”¹¹ Lovassági újításai jelentették a lovasság átalakításának első lépcsőjét, az általa kialakított modell elterjedésére azonban ekkor még nem került sor. A *lovasság megújult alkalmazásának* tekintetében néhány évtizeddel később a svéd uralkodóhoz hasonló következtetésre jutott Nagy Frigyes is. Ő elsősorban a **nehézlovasság mozgékonyságának növelését** tűzte ki célul. A *porosz lovasság által alkalmazott új harceljárás* szerint a **nehézlovakok nagy tömegben, a lehető legnagyobb sebességgel, hideg fegyvereikkel támadtak rá a gyalogság védelmi vonalára**. Denison munkájában a kialakult helyzetet így idézi fel: „Az a mód, amely szerint Frigyes lovassága nagy részét a csatákban alkalmazta, a **tömegekben való alkalmazás és a tüzelés szigorú eltiltása, a lovasságot gyakorta az ellenséges tüzés és gyalogság öldöklő tűzének tette ki**. Belátta tehát, hogy lehetnek alkalmak, mikor e két fegyvernem olyan helyzetben lehet, hogy *lovasságára megsemmisítő tüzet zúdít, noha annak megtörténhetése őt nem hozza aggodalomba*.”¹² A roham során tehát kitették a nehézlovasságot a gyalogság tűzének, amelynek hatását egyfelől a páncélzat (védettség) másfelől a magas rohamsebesség (mozgékonyosság) megfelelő kombinálásával törekedtek alacsony szinten tartani és rövid időtartamúra korlátozni. A porosz lovasság gyalogság elleni rohamának sikeressége érdekében Frigyes szintén **lovagló tüzéséget** szervezett, amely a gyalogság sorait volt hivatva megbontani. E nélkül a tűztámogatási forma nélkül a nehézlovakok a fegyelmezett gyalogsági négyzögeket nem támadhatták sikeresen.

¹⁰ A lovasság a harckocsi- és a légideszantcsapatok elődjének tekinthető. A francia haderőben így Bercsényi névre hallgat egy ejtőernyőezred, míg Esterházy nevét viseli egy páncélos ezred.

¹¹ Denison, George Taylor: A lovasság története Dürer reprint kiadás, Budapest, 1992. 213. o.

¹² Uo. 263. o.

A Gusztáv Adolf által kialakított és Nagy Frigyes által továbbfejlesztett **új (nehéz)lovassági harceljárás** lényege tehát a következő volt:

- a nehézlovas páncélzatát mellvértre és sisakra csökkentették, tömege így kisebb lett, a **mozgékonyság a kisebb tömeg következtében növekedett;**
- bevezették a frontális rohamot, amelyet a **tömegesen alkalmazott (nehéz)lovasság** hajtott végre;
- a nehézlovasság tűzfegyverek helyett **hideg fegyverzetet alkalmazott** (egyenes kard) és a gyalogság elleni közelharcát tömegével és sebességével („lökő erő”) segítette;
- a (nehéz)lovasságot kitették az ellenfél tűzfegyvereinek, de ezzel párhuzamosan **bevezették a lovagló tüzérséget**, amely biztosította a lovasság számára a megfelelő tüzerőt és a gyalogsági négyoszogek hatékony megbontásának képességét;
- a reformfolyamat eredményeképpen egy **költséges, de eredményesebben bevethető nehézlovasság** jött létre.

Haderőikben ugyanakkor a vértés lovasság még csak néhány ezrednyi, míg a lovagló tüzérség csak néhány ütegnyi erővel állt fel, így az új elgondolások hatékonysága ekkor még nem mutatkozhatott meg igazán.

1.2. A lovaglótüzérség szerepe a nehézlovassági harceljárásban

A **lovasság műveleti képességeinek** felmérésekor meghatározó jelentőségű lehet, hogy az képes-e **manőverező jellegű hadviselés** (átkarolás, bekerítés, üldözés) megvalósítására, ami annak függvénye, hogy a lovassági magasabbegység kellőképpen **mobil-e**, illetve **képes-e áttörni a gyalogság védelmi vonalát**. A tapasztalat igazolta, hogy a vértés lovasság számos esetben eredményesen hajtott végre átkaroló-bekerítő jellegű oldaltámadásokat, sőt *esetenként* akár még az egy tömbben alkalmazott könnyűlovasság is áttörhette a gyalogság gyengébben szervezett vonalait. **Zárt kötelékben tehát a nehézlovasság mindegyik fegyvernem ellen alkalmazható** volt, még a kellőképpen nagy létszámú biztosítás nélkül alkalmazott tüzérségi ütegeket is sikerrel foglalta el.

A legfontosabb kérdés, hogy **a nehézlovasság képes-e áttörni a gyalogság védelmi vonalát? A lovassági támadás ellen négyoszogbe rendeződött gyalogság vonalait nem volt könnyű áttörni, még vértés lovassággal sem**. A három sorba rendeződött gyalogság szilárd, nagy tűzsűrűségű védelmi rendszert alkotott a négyoszogben. A legbelső sor csak töltött és adta előre a töltött puskákat,

miközben a második sorban folyamatosan tüzeltek, az első sorban pedig szuronyt tartottak, és csak a lovasság becsapódása előtti pillanatban sütötték el muskétáikat. **Ennek ellenére a szakirodalom – bizonyos feltételek teljesülése mellett - pozitív válaszokat ad a gyalogsági négyoszög áttörhetőségével kapcsolatban.** Hermann Róbert hadtörténész megállapítja, hogy „a lovasság megkísérelhette átkarolni vagy áttörni az ellenség vonalait, amire leginkább a nehézlovasság volt alkalmas. A zárt rendben álló gyalogság ellen a terepadottságok kihasználásával intéztek rohamot, lehetőleg a még nem rendezett oldalra vagy valamelyik szegletre. A gyalogság elleni támadásnál arra kellett törekedni, hogy – például a lovagló tüzérség hatékony alkalmazásával - meggátolják a gyalogság gyülekezését és zárt rendbe állását. Ilyenkor a cél az volt, hogy **betörjenek a négyoszögbe, s azt szétrobbantva** egyéni harcra kényszerítsék a gyalogosokat.”¹³ R. J. Jarymowycz kanadai hadtörténész és katonai szakíró szerint „Eylau, Borogyino és egy seregnyi más példa mutatja, hogy a gyalogsági négyoszögek áttörése lovassággal természetes dolog. Ezt leginkább lovagló tüzérség támogatása mellett volt célszerű végrehajtani a vértés nehézlovasságnak, de hatékony volt a dzsidások támogató tevékenysége is.”¹⁴ A gyalogságnak lovassági támadással szemben *vonal alakzatból zárt négyoszögbe kellett fejlődnie, ami természetesen időigényes volt* – mintegy 4-6 percet is igénybe vehetett - és nem minden esetben sikerült. Ilyen értelemben a lovasság gyalogság elleni hatékony harcának egyik legfontosabb feltétele a **mozgékonyosság** volt, ami a vértés lovasság esetében különösen alkalmas lovakat igényelt.

A lovagló tüzérség felállítása és a lovassági magasabbegységek alárendeltségébe szervezése a tömegesen alkalmazott nehézlovasság gyalogsági négyoszög elleni tevékenységét segítette. *A lovagló tüzérséggel szembe került gyalogság egyfajta harcászati csapdába került a harctéren: tömör négyoszögeket formált a lovassági támadás ellen, ám éppen ezzel nyújtott minden korábbinál jobb célpontot a vértéseket támogató lovagló tüzérek számára.* John Laffin „A hadvezetés titkai” című munkájában szemléletesen írja le a gyalogság abban az időben alkalmazott tipikus harcmódját. „A katonák órákon keresztül is álltak szilárdan, míg az ellenséges ágyúgolyók szaggatták a vonalaikat (...) Jó oka volt ennek a merev taktikának, mert a támadó lovasság szétszúzza és felapritja őket, ha az alakzaton kívül csapnak le a gyalogságra. A kitartás volt az egyetlen igazi gyalogsági védelem a lovasság ellen. Ahogy az emberek elestek, a túlélők szorosabbra zárták a sorokat, és mindvégig válllvetve alkották a védőfalat”¹⁵. A lovassági szakíró George Denison szerint: „a kellőképpen felkészült gyalogsági alakulatok – főleg ha idejük volt rá - négyoszögbe állva gyakorlatilag bármilyen, tüzérségi támogatás nélküli lovassági támadást képesek voltak visszaverni.”¹⁶ Itt a tüzérségi támogatás hiányán van a hangsúly. A **gyalogsági négyoszög** ugyanis hosszabb ideig is hatékonyan védhetett a lovasság ellen, de ekkor **olyan tömör alakzatot hozott létre, amely rendkívül sebezhetőnek bizonyult a tábori-, de különösen a lovagló tüzérség tűzcsapásaival szemben.** Az ilyen módon a gyalogsági négyoszög megbontására leginkább alkalmas lovagló tüzérséget – mint nélkülözhetetlen támogató elemet - betagolták a nehézlovasság magasabbegységeibe.

¹³ Hermann Róbert: 1848-1849 A szabadságharc története Korona Kiadó, Budapest, 2001. 80-81. o.

¹⁴ Roman Johann Jarymowycz: Cavalry from Hoof to Track. Praeger Security International, London, 2008. 82. o.

¹⁵ John Laffin: A hadvezetés titkai. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004.178. o.

¹⁶ Denison, George Taylor: A lovasság története Dürer reprint kiadás, Budapest, 1992. 80. o.

1.3. A dzsidás, a dragonyos, a karabélyos és a könnyű lovasság szerepe a nehézlovassági harcéljárásban

A négyszögbe tömörült gyalogosok hadrendjének megbontására más **hatékony lovassági módszerek** is rendelkezésre álltak. Ezek a nehézlovasság hidegfegyveres vágó- és szűrőképességének fokozásán (**dzsidás lovasság**), illetve közvetlen tűzkiváltási képességének megjavításán (**karabélyos nehézlovasság**) alapultak. „A **gyalogsági négyszög szétzilálására** a szuronyos puskánál hosszabb fegyverük miatt a dzsidásoknak volt viszonylag jó esélyük.”¹⁷ „**A lovassági lándzsa jóval hatásosabban volt alkalmazható zárt gyalogsági négyszögek megbontására**, mint a kard (...) A lándzsával felszerelt lovasságot **sikerrel alkalmazták a gyalogság zárt alakzatainak megbontására** (...) majd ezt követően a vértés lovasság behatolt a megbontott négyszögekbe és elpusztította azokat.”¹⁸ A vértés lovasságnak a gyalogság vonalait áttörő roham során közvetlenül ugyan nem volt szükség egyéni löfegyverre, de **ha a rohamot közvetlenül megelőzően vezetett karabélytüzet a lerohanni kívánt gyalogság soraira, akkor előidézhette annak részleges megbomlását**, illetve zavarhatta és késleltethette a gyalogosok négyszögbe fejlődését. Ennek érdekében a vértés lovasságot törekedtek karabélyokkal ellátni. A huzagolatlan csövű lovassági karabélyok lőtávolsága azonban – tekintettel a kis csőhosszra - még a gyalogsági puskánál is szerényebb volt, ami már veszélyeztette a hatékony nehézlovassági rohamtávolság megtartását. Ezért a hagyományos karabélyokkal felszerelt vértés lovasság csak egyes kedvező harcászati helyzetekben alkalmazhatta egyéni löfegyverét. A vértés lovasság tűzképességének fokozására adott lehetőséget a mintegy kétszeres lőtávolságú huzagolt karabélyok rendszeresítése. Ilyen fegyverekkel azonban – a simacsövű karabélyoknál jóval magasabb bekerülési költségük miatt - csak a vértés lovasság egy részét sikerült felszerelni (pl. francia vértés carabinieri lovasság). A kétféle karabélytípus kombinált alkalmazása kedvező esetben már lehetővé tette a vértés lovasság tűzerejének növelését, ezáltal a gyalogság tűzzel való lefogását. Mindkét nehézlovassági támogató elemet – a dzsidás és a karabélyos lovasságot is - ezred erővel szervezték a napóleoni háborúk során és a nehézlovasság magasabbegységeibe integrálták.

A nehézlovassági alkalmazásnak sarkalatos pontját képezte a **siker kiaknázása** is, azaz, hogy a sikeres lovasroham és az ellenség gyalogsági vonalainak áttörése után el kellett foglalni és meg kellett tartani a terepszakasznak legalább a legfontosabb pontjait a gyalogság beérkezéséig. Erre az összekötő feladatra egy, a nehézlovassági magasabbegységek alárendeltségébe helyezett, **dragonyos lovasságból** álló követő lépcső vállalkozott. Ennek a mobil gyalogságként alkalmazott lovas erőnek a tömeges harcba vetése nagymértékben javította az áttörés során harcba vetett vértés hadtest tevékenységét. Segítségükkel a nehéz lovasság – lovagló tüzérségi és mobil gyalogsági képességeire támaszkodva – **objektumok (híd, szoros, magaslat) elfoglalására és megtartására is képes volt a gyalogság beérkezéséig**. Ilyen módon a dragonyosok által támogatott nehézlovasság áttörése az ellenfél hadrendjén

¹⁷ Uo. 80. o.

¹⁸ Shoffner, Thomas A.: Napoleon's cavalry: The Key Element of Decisive Victory. U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 2002. 10-11. o.

megalapozta egy nagyobb létszámú gyalogsági követőlépcső mélységbe történő behatolásának lehetőségét. **A nehézlovasság így már a gyalogsággal egyenrangú, azzal szoros együttműködésre képes erővé nőhetette ki magát.** De nagy szükség lehetett a vérteseknél hosszabb csövű, speciális dragonyos puskákkal rendelkező dragonyosokra **közvetlenül az áttörés során** is. Az egyik gyakran alkalmazott harceljárás szerint a vértések rohamát megelőzően a dragonyosok „egy csoportja – a jobb célzás kedvéért – lóról száll, és tűz alá veszi a gyalogsági négyszöget.”¹⁹ A meggyengült négyszöget ezt követően könnyebben törhette át a vértések rohamára.

Megoldást jelenthetett a lovasság áttörő tevékenységének problémájára az is, **ha a gyalogság** valami miatt **tüzelésre képtelenné vált.** A lőképtelen gyalogságot számos esetben rohanta le sikeresen a nehézlovasság, miután csak szuronnal lehetetlen volt védekezni egy tömeges vértés roham ellen. A tüzelési képesség elvesztésének természetes oka volt az **eső vagy a havazás**, hiszen ilyenkor a muskéták gyújtási rendszere csődöt mondott. De egyes harcászati eljárásokkal is **előidézhetők a gyalogság lőképeségének időleges csökkenését.** Megfelelően nagy mennyiségű vértés lovasság jelenléte esetén a vértések két oszlopra váltak szét, amelyből az egyik színlelt rohamot hajtott végre. Az első oszlop csak rohamozott, esetleg elsütötte tűzfegyvereit, rohamával és közelségével kiváltva a gyalogság ösztüzét, majd visszavonult. A második csoport ezt követően hajtotta végre a valódi lovasrohamot, kihasználva a gyalogság puskatöltési idejéből adódó időleges lőképeség hiányt.²⁰

Hadtest vagy azt meghaladó nehézlovassági magasabbegység tevékenysége esetén a **könnyűlovassági biztosításról** (huszár, lovas vadász) is gondoskodni kellett. A könnyűlovasság felderített, fedezett és biztosított a nehézlovassági magasabbegységek önálló műveleteinél.

A napóleoni háborúk során a **gyalogság elleni sikeres lovassági támadásnak** így már **nyolc fontos eleme volt: a nagy sebesség, a megfelelő páncélozottság, a tömeges és egy tömbben történő alkalmazás, a megfelelő lovagló tűzérségi támogatás, az egyéni tűzképesség, a dzsidával felszerelt kisegítő alakulatok, a dragonyosok mobil gyalogsági támogatása és a kísérő könnyűlovasság.** E feltételek mindegyikét csak igen **összetett és nagy létszámú,** nagy költségen felállított **nehézlovassági szervezetek** voltak képesek biztosítani, amelyek létrejöttére már csak a háború során került sor – és nem is minden haderőben. **Az összetett nehézlovassági szervezetek – lovagló tűzérsgel és más elemekkel megerősített, jól felszerelt vértés hadtestek - képesek voltak áttörni a gyalogság védelmi vonalait.** A gyalogsági védelem ellenálló képességének reális megítélése érdekében azonban azt is meg kell jegyezni, hogy egyes, a témával mélységében foglalkozó irodalmak tizenhét különféle példát sorolnak fel 1805-1815

¹⁹ Methods of attacking the square. Squares broken by cavalry. http://napoleonistyka.atspace.com/infantry_tactics_4.htm#_infantry_squares_against_cavalry
²⁰ Uo.

között arra, hogy nehéz-, közepes-, vagy akár könnyűlovasság – lovaglós tüzérséggel, kivételesen még a nélkül is – áttörte a gyalogsági négyszöget.²¹

2. A lovasság műveleti képességei a napóleoni háborúk korában

2.1. Néhány gondolat a porosz és az orosz lovasságról

A kontinentális Poroszország és Oroszország haderejében a lovasságot – az anyagi források szűkössége következtében – főként a könnyű lovassági kategóriák képviselték. **„Franciaország ellenfeleinek seregében a lovasság (...) gyalogság aránya a seregnek csupán 1/6–1/8-át tevé ki (...) Általánosan az az igyekezet jutott mindinkább előtérbe, hogy a könnyű lovasság a nehéz rovasára szaporíttassék.”**²² A könnyűlovasság túlsúlyának elsősorban gazdasági okai voltak. Ilyen helyzetben a legalkalmasabb kompromisszumos megoldást a **többfeladatú, középnehéz dragonyos lovasság** szervezeteinek fejlesztése jelentette.

A hadtörténelem azt bizonyítja, hogy a **porosz haderő** a XVIII. század második felének mintahaderejévé vált, amelynek gyalogságát és lovasságát egyaránt másolták más államok haderői. Nagy Frigyes alapvetően mégis főként a gyalogsági hadviselés tökéletesítéséről, a „ferde csatarend” kifejlesztéséről vált ismertté. Ennek oka, hogy **a porosz állam anyagi lehetőségei nem biztosították jelentősebb létszámú nehézlovasság felállítását.** A porosz lovasság összességében is csak 65-70 századot tett ki.²³ **A poroszok nehézlovasságukat** – minden korszerű vonása mellett – **nem voltak képesek tömegmértékűvé szervezni,** így az nem játszhatott döntő szerepet Nagy Frigyes hadviselésében. Nagy létszámú, hadtest-szintű, a haderőn belül magas arányt képező lovasság, - különösen a költséges nehézlovasság - tömeges szervezésére csak az erős gazdasági háttérrel rendelkező nagyhatalmak voltak képesek. Nagy Frigyes a lovasság tömeges szervezésének szükségességét elismerte, és ha nem is volt képes tömeges szervezeti elemmé tenni nehézlovasságát, legalább a könnyűlovasság létszámának dinamikus növelését szerette volna elérni. Megállapította, hogy „huszáraink pedig kevesen vannak...legalább kétezer huszárra van szükségem. Mindehhez azonban idő és **sok pénz kell,** de előbb, vagy utóbb meg kell lennie.”²⁴ Egyértelmű szándéka ellenére a porosz lovasság tömegmértékűvé fejlesztése még Clausewitz idejében – a napóleoni háborúkat követően - sem történt meg. Hadereje kis mennyiségű lovasságát – ellentétben a későbbi francia hadtest-szintű önálló alkalmazással - kiegészítő szerepkörben használta. **„Gyalogságomat állandóan lovasság által támogatva** használom (...) a fő dolog az, hogy a fegyvernemek mindig támogassák egymást, hogy a lovasságot gyalogsággal és tüzérséggel erősítsük meg és hogy **a gyalogság támogatására állandóan legyen kéznél lovasságunk...**Mindenkinek ajánlom, hogy

²¹ Uo.

²² Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme. Digitális kiadás: Arcanum Adatbázis Kft. 2001.<http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0020/2076.html>

²³ Denison, George Taylor: A lovasság története Dürer reprint kiadás, Budapest, 1992. 266., 270. és 274. o.

²⁴ A hadművészet középkori és újkorai klasszikusai. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1974. 311. o.

a gyalogságot a lovassággal, ezt a gyalogsággal, mindkettőt pedig a tüzérséggel erősítse meg.”²⁵ Nagy Frigyes nemcsak gyalogságát oltalmazta-biztosította lovassággal, de lovasságát is gyalogsággal vegyítette. „A Mollwitz melletti csatában jó eredménnyel gyalogoscsapatokat helyezett lovassága közé (...) Leuthennél a jobbszárny porosz lovassága négy gyalogzászlóaljjal lett megerősítve.”²⁶ Harceljárásának egyik jellemzője a kis gyalogos és lovas egységek vegyítése, egymást támogatva alkalmazása volt. Mintegy 40 éves időszakon át megvalósuló haderőszervezését csak az utolsó években jellemezte a nehéz vértés lovasság minimális jelenléte. Lovagló tüzérséget felállított ugyan, de csak kis létszámmal. **Lovassági szervezetfejlesztésének homlokterében – különösen hadviselése korai szakaszában - a dragonyosezredek felállítása állt.** Azonban „Nagy Frigyes főként lovasságként alkalmazta dragonyosait.”²⁷ **A dragonyosok lovasságként alkalmazva** ugyanis az a **középnéhez, többfeladatú lovassági kategória,** amely még képes ellátni a könnyűlovasság feladatait, emellett már elég nehéz ahhoz, hogy – kedvező feltételek esetén - tömegrohamot hajtson végre az ellenfél gyalogságának vonalai ellen. A porosz haderő folyamatos lovassági hiánnyal küzdött, így nem engedhette meg magának, hogy egyik lovassági fegyvernemét mindössze gyalogságának szállítására szentelje. **A porosz lovassági gyakorlatban önálló nehézlovassági alkalmazásról nem lehetett szó. Ennek oka nem valamely hibás elméleti megfontolás volt, hanem a gyenge gazdasági háttérből fakadó szerény szervezetfejlesztési lehetőségek.** Az 1750-ben mindössze 6000 fős porosz lovasság a tekintélyes létszámú gyalogság kiegészítő fegyverneme volt.²⁸ „A porosz lovasság (...) nagy lovassági tömegek alkalmazása által nem nyert egyetlen csatát sem”²⁹. Kisebb harcászati feladatokra viszont sikerrel alkalmazta **dragonyos ezredeit.** Az 1745-ös hohenzollerni csatában 20 zászlóaljnyi gyalogság ellen hajtott végre sikeres rohamot egy dragonyosezred, majd 1757-ben a prágai csatában az osztrák lovasság ellen került eredményes bevetésre egy másik³⁰. A rossbachi csatában eredményesen üldözték az ellenfelet huszárjai és dragonyosai³¹. A mindössze néhány ezrednyi porosz vértés ugyan sikeresen továbbfejlesztette a nehézlovassági harceljárást, ám csatadöntő szerepük – kis létszámuknál fogva – nem lehetett. A porosz lovasság főbb vonalaiban **a napóleoni háborúk időszakában** is megőrizte Frigyes-korabeli jellemzőit. **Fő fegyverneme továbbra is a többfeladatú dragonyos lovasság maradt.** 1805-ben a 250000 fős haderő részét képező porosz lovasság 14 dragonyos-, 13 vért nélküli vértés-, 9 huszár- és 1 népfelkelő lovas ezredből állt, míg 1815-ben 30 népfelkelő-, 12 huszár-, 8-8 dragonyos és ulánus, illetve 4 csak mellvérttel felszerelt vértés ezred teljesített szolgálatot a hasonló méretű haderőben.³² (Megjegyzendő, hogy a porosz lovasezredek jóval kisebb létszámúak voltak az orosz és francia ezredeknél.) **A**

²⁵ A hadművészet középkori és újkori klasszikusai. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1974. 299., 300. és 306. o.

²⁶ Denison, George Taylor: A lovasság története Dürer reprint kiadás, Budapest, 1992. 258. o.

²⁷ Shoffner, Thomas A.: Napoleon's cavalry: The Key Element of Decisive Victory. U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 2002. 12. o.

²⁸ Prussian Cavalry of the Napoleonic Wars. http://napoleonistyka.atspace.com/Prussian_cavalry.htm (2011. 08. 12.)

²⁹ Denison, George Taylor: A lovasság története Dürer reprint kiadás, Budapest, 1992. 280., 285. és 290. o.

³⁰ Uo. 268-270. o.

³¹ Uo. 271. o.

³² Prussian Cavalry of the Napoleonic Wars. http://napoleonistyka.atspace.com/Prussian_cavalry.htm (2011. 08. 12.)

vértes lovasság szervezetfejlesztése ilyen módon csak töredékét képezte a porosz lovasság fejlődési folyamatainak. Változatlan maradt a lovasság fő feladata is: elsősorban a gyalogságot támogatta közvetlenül. „Az 1812-es porosz harcászati szabályzat óvta a lovasságot a kezdeményezés megragadásától, a lovasságot a gyalogság egyfajta függelékévé téve. A csatában a lovasságot a gyalogság alakzatai mögött vagy annak szárnyain helyezték el, és mindössze a gyalogság sikereinek kifejlesztésére alkalmazták, önálló műveletekre nem.”³³ A főként könnyű elemekből álló porosz lovasság csak egyes kedvező esetekben kezdhetett korlátozott célú önálló műveletekbe.

Az olyan kis költségvetéssel gazdálkodó államok, mint Poroszország vagy **Oroszország leginkább a többfeladatú dragonyos lovasság alkalmazása felé fordultak.** A XVIII. század végén az oroszok „különösen a dragonyosokra és a könnyű lovasságra fektettek súlyt (...) előbbieket létszámát megkétszerezték, miközben a nehézlovasságot csökkentették”.³⁴ Az orosz reguláris lovasság mellvérttel is csak alig-alig felszerelt 6 vértes ezredből, a zömöt képező **36 dragonyosezredből**, 11 huszárezredből és 5 ulánusezredből állt. Ezt az erőt egészítette ki a népfelkelő, irreguláris kozákság 70 könnyűlovas ezrede. Az ilyen módon tekintélyes méretűre duzzadt orosz lovasság ezredkötelékben alkalmazva képes volt a nagy létszámú szárazföldi haderő támogatására és biztosítására. A lovasság magasabbegységbe szervezése, illetve a magasabbegységek ellátása szervezetszerű tüzérséggel nem volt jellemző az orosz haderőre. „1805-ben **az orosz lovasság legmagasabb köteléke a dandár volt; a tüzérséget az oroszok a gyalogság mellé adták,** vagy pedig tartalék-tüzérség gyanánt alkalmazták.”³⁵ 1812-től jelent meg a lovasság hadosztálykötelékbe szervezése, amely azonban megfelelő mennyiségű nehéz, páncélozott elem és lovagló tüzérség híján, kevésbé volt alkalmas önálló bevetésre, a gyalogságéhoz hasonló fegyvernemi alkalmazásra. Borogyinónál az orosz lovasság két legnagyobb létszámú elemét – a dragonyosokat és a kozákokat – kombinálva egy hadosztály erejű csoportosítással megkísérelték a lovasság hadműveleti szintű alkalmazását. „Platov 5500 kozákjával és Uvarov 2500 reguláris lovasával a jobb szárnyon azt kérték, hadd keljenek át a Kolocsán, támadják hátba a franciákat. Kutuzov jóváhagyta a felvetést, és a nyolcezer lovas harminchat löveggel hamarosan átgázolt a folyón. Előre megjósolható pusztítást vittek végbe Beauharnais herceg hadtestének hátában, pánikszerű menekülésre készítették Delzons hadosztályát. **Ám rövidesen megtorpantak, mert a francia gyalogság négyszögekbe rendeződött, és néhány kartácssortüzet adott le feléjük.** A kozákok szétszéledtek, a reguláris lovasság pedig a francia dragonyosokkal a sarkában fejvesztve menekült”³⁶. E sikeresnek induló lovassági alkalmazás egyszerre világít rá a tömegesen alkalmazott orosz lovasság erős és gyenge oldalára. **Nagyfokú mozgékonyosságuk** lehetővé tette a folyamatkeléssel kombinált nagy távolságú bekerítő művelet végrehajtását, ám **nehéz szervezeti elemek hiányában** nem voltak képesek hatékonyan szembeszállni a gyalogsággal. Ugyanakkor mozgékonyosságukat sikerrel használták ki **a mélységbe vezetett kisebb diverziós műveletek** esetén. 1812 szeptemberétől az orosz lovasság néhány tisztje

³³ Uo.

³⁴ Denison, George Taylor: A lovasság története Dürer reprint kiadás, Budapest, 1992. 282. o.

³⁵ Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme. Digitális kiadás: Arcanum Adatbázis Kft. 2001. <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0020/2076.html>

³⁶ Adam Zamoyski: 1812 - Napóleon végzetes oroszországi hadjárata. Park Könyvkiadó, Budapest, 2008. 253. o.

(Davidov, Figner, Orlov-Gyenyiszov, Szeszlavin) azt a feladatot kapta, hogy huszárokból, dragonyosokból és kozákokból szervezett ezred-zászlóalj erejű csoportokkal pusztítsa a szállítóútvonalakat, raktárakat és tartalékokat az ellenség mögöttes területein, bevonva tevékenységébe a korábban hátramaradt csapattöredékeket és a polgári lakosságot is. „Óvatosan jártak el, nemigen vállaltak kockázatot (...) de sikert értek el francia rekvirálók és elszigetelt egységek ellen.”³⁷ November elején az utóvédként visszavonuló francia hadtestet is sikeresen zaklatták ezek a zömében népfelkelő lovasságból álló csapatok, amelyek – a reguláris lovassággal és kisebb gyalogsági egységekkel együttműködve – 8000 fős veszteséget okoztak a franciáknak 1845 fő saját veszteség mellett.³⁸ Hasonlóképpen sikeres portyázó tevékenységet folytattak az orosz mélységi-diverzans lovas egységek az 1813-14. évi európai hadjárat folyamán, amikor tüzérségi telep elpusztítására és egy közigazgatási központként működő város időleges megszállására is sor került.³⁹ A döntő többségében könnyű elemekből álló orosz lovasság tehát nem volt képes döntő erőként fellépni nyílt ütközetben, de **alkalmas volt a gyalogsági biztosító feladatokra, illetve az ellenfél erőinek hatékony felőrlésére a mögöttes területeken.**

Kis létszámú vértés lovasságuk inkább hasonlított a félnehéz dragonyosokhoz. „Az orosz vértés lovasság nem viselt vértet Austerlitznél, Heilsbergnél és Friedlandnál (...) a Borogyinói csatában az orosz vértések nem teljes vértezetben – mindössze a mellpáncéllal felszerelve – küzdöttek.”⁴⁰ Ilyen módon az orosz nehézlovasság erőit jó esetben is csak hadosztály szintig szervezték, vértés hadtestet nem állítottak fel.

2.2. A nehézlovasság alkalmazásának napóleoni elvei

A napóleoni háborúk korszakában jellemzővé vált, hogy „a nehézlovasság szerepe a csatadöntő roham volt”⁴¹. **Különösen jellemző a nehézlovasság csatadöntő szerepe a francia haderő tevékenységére. „A nehézlovasság, mely főleg Napoleon 1805 – 1812 közötti háborúiban nagy tömegekben fellépve, a már megrendített ellenség ellen az utolsó döntést előidézni volt hivatva.”**⁴² Richard Holmes, a Cranfield Egyetem és az Egyesült Királyság Védelmi Akadémiájának hadtudomány-professzora rávilágít arra, hogy „**Napoleon félelmetes lovasságot hozott létre – főként a nehéz vértésekből – amely jelentős szerepet játszott a harcokban**”⁴³. Hadviselésében így célszerű önálló tényezőként vizsgálni a gyalogsággal közel egyenértékű szereppel bíró lovassági fegyvernemet, amit különösen a vértés nehézlovasság magas részaránya indokol. Hadtest szintű, különösen költséges, összetett szervezetű nehézlovasság felállítására abban az időben csak a napóleoni Franciaország volt képes.

³⁷ Uo. 324-325. o.

³⁸ Uo. 346-347. o.

³⁹ Denison, George Taylor: A lovasság története Dürer reprint kiadás, Budapest, 1992. 328-329. o.

⁴⁰ Russian Cavalry of the Napoleonic Wars. http://napoleonistyka.atspace.com/Russian_cavalry.htm (2011. 08. 12.)

⁴¹ Hermann Róbert: 1848-1849 A szabadságharc története Korona Kiadó, Budapest, 2001. 35. o.

⁴² Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme. Digitális kiadás: Arcanum Adatbázis Kft. 2001. <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0020/2076.html>

⁴³ Richard Holmes: A napóleoni háborúk kora. Alexandra Kiadó, Budapest, 2006. 36. o.

A **lovagló tüzérség** költséges, de igen hatékony fegyvernem volt, amelyet a nehézlovasság támadása során támogató elemként alkalmaztak⁴⁴. „A tüzér képzettségű Napóleon (...) létrehozta a *lovagló tüzérséget*. (...) Ez vágásban közelítette meg az ellenséget, villámgyorsan lekapcsolta lövegeit, és **közvetlen közelről belekartácsolt** ellenfele védelmi vonalába. **Ilyen tüzérségi támadás több ütközetben készítette elő (...) a lovasság rohamát, és ilyen módon megalapozta a győzelmet.**”⁴⁵

A lovassági erők alkalmazásánál Napóleon újszerűen támaszkodott a tábori tüzérségre is. „Nehézlovassági rohamait a franciák **minden esetben a tüzérséggel szoros együttműködésben hajtották végre**. Egy koncentrált tüzérségi csapást követett a **nehézlovasság tömegrohama**, amely **behatolt az ellenség vonalaiba** és kivívta a harcászati sikert.”⁴⁶ Ehhez azonban – a lovassági magasabbegységek részét képező lovagló tüzérség mellett - szükség volt egy olyan nagy létszámú **tábori tüzérségre** is, amely kellőképpen kis tömegű, ámde még elégséges tűzteljesítményű lövegeivel manőverképes, azaz gyorsan áthelyezhető volt a katonai vezető által megfelelőnek ítélt tűzkiváltási terepszakaszra (mivel ebben az időben a lövegek kis lőtávolsága még nem tette lehetővé a tűzzel való hatékony manőverezést). **A lovasság tüzérségre utaltságát** Napóleon – a fegyvernemek kapcsolatának vizsgálatakor - meg is fogalmazta: „A tüzérség támogatása sokkal fontosabb a lovasság számára, mint a gyalogságé – (...) a lovasság soha nem maradhat tüzérségi támogatás nélkül támadásai során”⁴⁷. A francia nehézlovasság tehát a hatékony tábori tüzérség és a nagy létszámú lovagló tüzérség együttes alkalmazása következtében vált különösen alkalmassá a gyalogság vonalainak áttörésére.

A napóleoni hadviselés szempontjából rendkívül nagy jelentőséggel bírtak a **gyalogságnál nagyobb sebességgel manőverező, önálló tevékenységre képes, nehézlovassági (vértés, ulánus), könnyűlovas (lovas-vadász és huszár) mobil gyalogsági (dragonyos), mobil tüzérségi (lovagló tüzér) elemeket egyaránt tartalmazó összefegyvernemi lovassági magasabbegységek, a lovashadtetek**. Napóleon egész hadviselését, a hadműveleti és a harcászati szinten egyaránt (külön menetel, együtt csatázik, illetve zászlóalj-oszlop roham) a **manőverező elvek és a gyorsaság** határozta meg. Holmes szerint „**lényeges volt a gyorsaság** („Egy csatát elveszíthetek, de egy percet sohasem”- mondta Napóleon), mivel tisztában volt azzal, hogy **ha gyorsabb iramot diktál ellenfelénél, akkor az elveszíti kezdeményező képességét**. Manővereivel a **döntő pont elleni támadásra** összpontosította erőit”⁴⁸. Ha a gyalogság hadtesteinek nagy menetütemű külön meneteltetése, illetve a gyalogság harcászati manőverei nagy jelentőséggel bírtak a napóleoni hadviselésben, akkor a gyaloghadtestekkel közel azonos számú lovashadtet jelentősen **nagyobb tempójú, gyorsabb mozgása és nagy átütő erejű rohamai** még fontosabbak voltak *e mozgáscentrikus hadviselésben*.

⁴⁴ Ben Weider – Émile Gueguen: Napóleon, az Európát átforgató férfiú. Hajja és Fiai Könyvkiadó, Debrecen, 2006. 129. o.

⁴⁵ Liptai Ervin (főszerk.): Magyarország hadtörténete. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1985. I. 430. o.

⁴⁶ Shoffner, Thomas A.: Napoleon's cavalry: The Key Element of Decisive Victory. U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 2002. 13. o.

⁴⁷ Napóleon LII. maximája.

⁴⁸ Richard Holmes: A napóleoni háborúk kora. Alexandra Kiadó, Budapest, 2006. 28. o.

Manőverező jellegű gyalogsági hadviselését jól egészítette ki újszerűen alkalmazott lovassága. „Bonaparte az új harcászatot **más elemek bevonásával** tovább fejlesztvén, annak tulajdonképpeni megalapítójává válik. **Az új elemekből kiemeljük a tűzérőségnek a harc előkészítésére való alkalmazását, a lovasságnak nagyobb tömegekbe való egyesítését, e fegyvernemnek megkerülő mozdulatokra, az ellenség oszlopainak feltartóztatására való használatát, a lovasság gyalog tűzharcát stb.**”⁴⁹

Napóleonnak nagy szerepe volt az önálló lovassági magasabbegységek alkalmazás-elméletének fejlesztésében. Világosan látta, hogy a nagy tömegben alkalmazott, *egy tömbben bevetett nehézlovasság* képes az *ellenség vonalainak áttörésére*, illetve a *mélységben kifejtett önálló tevékenységre* is. „Napoleon a lovasságot harcászati és hadászati feladatok végrehajtására egyaránt alkalmazta. Tevékenységük fő formái a (...) **főcsapásban való részvétel, a megkerülés, az átkarolás** és az üldözés voltak.”⁵⁰ Ugyanakkor a sorlovasság csak akkor számíthatott sikerre, *ha összevonva harcolt.* Az **összes sorlovasságot (nehézlovasság) ezért célszerűen a közép mögött tartalékba kellett vonni, onnan tömegben, gyorsan az ellenség gyenge pontjaira kellett támadni és ahol az (a tűzérőségtől vagy a gyalogságtól, illetve mindkettőtől) már vereséget szenvedett** (esetleg eleve gyengének bizonyult), **ott rést kellett nyitni sorain.**⁵¹

A lovasság egyre inkább **önálló magasabbegységekben** vonult fel a csatatéren - mint vértesszlovasság-hadtest és nehézlovassági csoportot képező több hadtest erejű „lovas tartalék” - és önálló műveleteket végzett.

A **lovashadtest** a csata *döntő pillanatában* gyorsan eljutott a megfelelő helyre és elegendő átütő-erővel rendelkezett ahhoz, hogy csatadöntő szerepe legyen. Ezt a **manőverező hadviselést** leginkább megtestesítő vegyes hadrendű lovas magasabbegységet összességében kellő mértékű, megfelelő arányban kombinált *mozgékonyosság, tűzerő és védettség* jellemezte. (Ezeket a paramétereket kiegészíthetjük a korra jellemző lököerő, vagy átütő-erő kifejezésekkel, amely az alakzatbontó-képességre utalt, és amely a tömeg, illetve a sebesség szorzatával, lényegében a lendülettel hozható összefüggésbe.) Az összevont nehézlovasság így döntő szerepet kapott a **súlypontképzésben**, amely a napóleoni alkalmazási elvek lényeges elemét képezte. „Úgy vélte, nem kell az ellenséget az arcvonal teljes szakaszán legyőzni, egyszerűen erőteljes **csapást kell mérni a front leggyengébb pontjára** (...), amit ő „**döntő támadásnak**” nevezett (...) „A háború titka csupán: **erősnek lenni az arcvonal egyetlen pontján** (...) Miután **rést ütöttünk az ellenség sorain**, felborul az egyensúly, nincs másra szükség” írta.⁵² A döntő támadást a **döntő pillanatban, a leggyengébb ponton kellett végrehajtani, amiben nagy szerep jutott a nehézlovasságnak. „A francia lovasság ismételt nagy sikerei (...)**

⁴⁹ Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme. Digitális kiadás: Arcanum Adatbázis Kft. 2001. <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0020/2076.html>

⁵⁰ Fűzi Imre (szerk): Az egyetemes és magyar hadművészet fejlődése az ókortól napjainkig. Tankönyv. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986. 50. o.

⁵¹ A hadművészet középkori és újkori klasszikusai. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1974. 412-413. o.

⁵² Ben Weider – Émile Gueguen: Napóleon, az Európát átformáló férfiú. Hajja és Fiai Könyvkiadó, Debrecen, 2006. 128. és 156. o.

helyes alkalmazásnak tulajdoníthatók. Ez utóbbi abból állott, hogy a lovasságot **tömegesen, a döntő pontokon**, egységes vezénylet alatt és a **helyes időben** dobták harcba.”⁵³ A nehézlovassági tartalékot sokkal gyorsabban lehetett harcba vetni a döntő ponton, mint egy gyalogsági tartalékot. Bevetése lehetővé tette a *kínálkozó helyzetek megragadásán és a kezdeményezés megtartásán* alapuló *mozgáscentrikus* elveket megvalósító hadviselést.

A **lovas tartalékot** a gyalogság hadrendje mögött – **az ellenfél tüzérségétől védett helyen** és távolságban – állították fel a hadrendben. Alkalmazása már felállításában sem tükrözte azt a korábbi, illetve más államok által követett gyakorlatot, amely szerint a lovasság a gyalogság szárnyain (vagy kisebb egységekben a hadrend köztes réseiben) elhelyezett támogató fegyvernem. „Napóleon (...) lovasságát ellenfeleinél jobban és megelőzőbben használta fel. A francia lovasság alatta új működési teret nyert (...) már nem úgy, mint előbb, sablonosan a csatarendek szárnyain foglaltak állást, hanem **a harc- és terepviszonyokhoz képest ott helyezkedtek készenlétbe, ahol a másik két fegyvernem sikereit a lehető legjobban kiaknázhatták.**”⁵⁴ A lovasság így - a nehézlovasság szervezetfejlesztési folyamata során - elsőként a napóleoni francia haderőben vált *önálló fegyvernemmé*.

1. ábra: A jenai csata Horace Vernet képe (Versailles-i múzeum)⁵⁵

Napóleon a megfelelő, leggyengébb pont kipuhatólása érdekében kombinálva alkalmazta a széles körű *felderítésen* alapuló *tervezést* és a *harcfelderítés* aktív formáit. A felderítést alapvetően a könnyűlovasság végezte, amely az ellenség felderítését éppúgy magába foglalta, mint a terep harci jellemzőinek a

⁵³ Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme. Digitális kiadás: Arcanum Adatbázis Kft. 2001. <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0020/2076.html>

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Salgó Ernő és tsai: Napóleon album. Napóleon élete és kora, írók tanulmányaiban, festőművészek festményeiben és rajzaiban megvilágítva. Cs. és Királyi UDV Könyvnyomda, Budapest.

meghatározását. A döntő pillanatban azonban *gyorsan kellett a lehető legnagyobb méretű erőt* juttatnia a gyalogság által feltárt kritikus pontra, *amiben kiemelkedő szerepet kapott a gyors mozgásra képes, nagy áttörő-erejű nehézlovasság*. Habár hadviselésében – a kor adottságainak megfelelően – jelentős szerepet szánt a gyalogságnak, illetve a koncentráltan alkalmazott tüzérségnek - amely az áttörés első szakaszában „megcsinálja a helyet, ahova a gyalogság benyomul”⁵⁶ - véleménye szerint **a döntő fegyvernem mégiscsak a haderő negyedét kitevő, az ellenség vonalait mélységében áttörő, nehéz páncélozott lovasság volt**. Ennek szerepéről írja – „lovasság nélkül nem lehet eldönteni a csatát.”⁵⁷ Ugyanakkor önállóan **a lovasság nem volt képes áttörni a gyalogság által képzett védelmi vonalat**, hiszen támadásai fennakadtak a gyalogsági négyyszögeken. Áttörésre csak akkor kerülhetett sor – mint ahogyan az Eylounál történt, illetve Borogyinónál az orosz balszárny, illetve Austerlitznél a jobbszárny esetében megkísérelték – ha a tüzérséget nagy tömegben koncentrálták az ellenfél gyalogsági védelmének gyengítésére. **Ebben az esetben csatadöntő szerephez juthatott a hadtest szintű vértesslovasság, amelynek lehetősége nyílt a védelem teljes áttörésére, kijutásra a mélységbe és az ellenfél főerőinek bekerítésére**, továbbá a hadtáp teljes elvágására. (Eylounál és Drezdánál sikerült áttörni a gyalogságon. A borogyinói csatában megkezdtek e műveletet, a körülmények alakulása miatt a megvalósításra végül nem került sor. Austerlitznél az ellenfél tüzérségi átcsoportosítása miatt hiúsult meg teljes mértékben az áttörés.)

A napóleoni sorlovasság *páncélozottságából és koncentrált alkalmazásából fakadó magas szintű lökő-ereje* lehetővé tette az *ellenség védelmének áttörését*, magas szintű *önállósága* pedig lehetővé tette *erők kijuttatását, objektumok elfoglalását és megtartását az ellenség mélységében*. Utóbbi a mai értelemben vett deszant jellegű tevékenységnek is felfogható. (Ezzel összefüggésben jegyezzük meg, hogy a deszant kifejezés a francia descente szóból származik, amely ereszkedést, süllyedést, *a mélységbe kijutást, lerohanást és megszállást* jelent.⁵⁸) Az összes lovasság felét kitevő önálló *könnyűlovasság* (huszár-, lovas-vadász, illetve ulánus-ezredek) kiemelt szerepet kapott a *felderítésben*, szárnybiztosításban és futárszolgálatban illetve az *üldözésben*. Megállapíthatjuk tehát, hogy – **sok más mozgáscentrikus jellemzője** (rohamharcászat, tűzősszpontosítás, erőkoncentráció) **mellett a lovassági áttörés és a bekerítésre irányuló manőver már korai műveletei során mozgáscentrikus vonásokkal jellemezte a Napóleon által alkalmazott hadászati-hadműveleti tevékenységet**.

2.3. A francia lovasság szervezeti fejlődése

A **nagy áttörő-erővel bíró** (páncélozott) **vértess lovasság** fejlesztését Napóleon elsődleges és kiemelt ügyként kezelte, dinamikusan növelte a vértesslovasság egységeinek számát. A francia lovasság szervezésére 1793 és 1805 között

⁵⁶ Ben Weider – Émile Gueguen: Napóleon, az Európát átforgató férfiú. Hajja és Fiai Könyvkiadó, Debrecen, 2006. 133. o.

⁵⁷ Uo. 129. o.

⁵⁸ Turcsányi Károly - Hegedűs Ernő: A légideszant I. Püldo Kiadó, Budapest, 2007. 12. o. továbbá Hegedűs Ernő: *A légideszantok fejlődése a második világháborúban és hatása napjaink légi gépesítési törekvéseire*. PhD értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2009.

a folyamatos növekedés volt jellemző. „**Az 1805-től 1812-ig terjedő időben** (...) a francia lovasságnak jó szervezése és kiképzése és pótlásra úgy legénységben mint lovakban kitűnő anyag állott rendelkezésre.”⁵⁹ Borogyino után – az elszenvedett veszteségek következtében – ez a folyamat megállt illetve megfordult.

A LOVASSÁG ARÁNYÁNAK NÖVEKEDÉSE A FRANCIA HADERŐBEN (1805-1815)

1.sz. táblázat

Év	Ütközet	Gyalogság létszáma	Lovasság létszáma	Lovasság aránya	Lovasság létszámának alakulása 1805-höz képest	A lovasság aránya egy átlagos haderőéhez képest ⁶⁰
1805	Austerlitz	58 650 fő	11 280 fő	16 %	100 %	1,3
1809	Wagram	141 845 fő	29 025 fő	17%	257 %	1,4
1812	Borogyino	88 350 fő	28 500 fő	24 %	250 %	2
1813	Lipese	151 300 fő	41 300 fő	22 %	366%	1,8
1815	Waterloo	53 400 fő	15 600 fő	23%	138%	1,9

Napóleon a francia **lovasság szervezetében nagy újításokat hozott be**. Az addig szétszórt **lovasezredeket egyesítette**, s - hasonlóan a többi fegyvernemekhez - **hadosztályokba** vonta össze azokat. A huszárok, a dragonyosok és a vadászok **külön hadosztályokat képeztek**.⁶¹ A napóleoni haderőben a **vérteseket** (20 ezred) **vérteshadosztályokba** szervezték, majd ide szervezték a lovassági rohamra és a gyalogság megbontására alkalmas, pikával illetve dzsidával felszerelt **ulánusokat** (12 ezred) is. Emellett minden vértés hadosztályt egy üteg szervezetszerű **lovagló tüzérséggel** láttak el⁶². Az **ilyen módon megszervezett támogatás jelentősen fokozta a kettesével hadosztályba szervezett vértés ezredek harcértékét**. Napóleon a **nehézlovasságot tömegméretűre fejlesztette**, ami már viszonylag korán a lovasság alkalmazási elveinek és szervezetének döntő változását eredményezte és elvezetett **a lovassági fegyvernem önálló alkalmazásához**. Véleménye szerint „a gyakorlat, amely szerint a gyalogság és a lovasság kisebb elemeit vegyítve alkalmazzák, helytelen (...). A lovasság ekkor elveszíti átütőerejét.”⁶³

Napóleon „a nehézlovasság nagy testekben való egyesítésének fontos voltától annyira át volt hatva, hogy **a hadosztályokat még hadtestekben is egyesítette**. Ez már 1805-ben eszközösbe vétetett, midőn a Murat parancsnoksága alatti lovashadtest 20000 dragonyos és vértésből és 1000 főre rúgó lovagló tüzérségből állott.”⁶⁴ **A nehézlovas hadtest** rendszerint **két vérteshadosztályból**, illetve egy **dragonyos hadosztályból** és 24 ágyút számláló (mintegy 4 ütegnyi), részben kikülönített **ezred erejű lovagló tüzér elemből** állt. A **lovagló tüzérség elemeiben** ugyan már Gusztáv Adolf idején a svéd haderőben, majd **kis mennyiségben** a porosz

⁵⁹ Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme. Digitális kiadás: Arcanum Adatbázis Kft. 2001. <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0020/2076.html>

⁶⁰ Az osztrák haderő 12 %-os lovassági részaránya vehető alapul annak megállapítására, hogy a napóleoni haderőben az adott évben jelentkező lovassági arány hányszorosa volt az átlagosnak.

⁶¹ Denison, George Taylor: A lovasság története Dürer reprint kiadás, Budapest, 1992. 297. o.

⁶² Uo. 1992. 289., 299. és 298. o.

⁶³ Napóleon XLIX. maximája.

⁶⁴ Denison, George Taylor: A lovasság története Dürer reprint kiadás, Budapest, 1992. 297. o.

haderőben is megjelent, ám nehézlovassági támogató feladatkörben valóban hatékony és tömeges alkalmazására csak a napóleoni francia haderőben került sor. Napóleon kilenc **lovagló tüzér ezredet** hozott létre. „A lovagló-tüzérezredeknek csak 6 ütegük volt, melyeket ütegenként osztottak be a **lovashadtestekhez**. (...) A 6 lövegből álló üteghöz rendszerint 4 löveg és 2 tarack volt beosztva.”⁶⁵

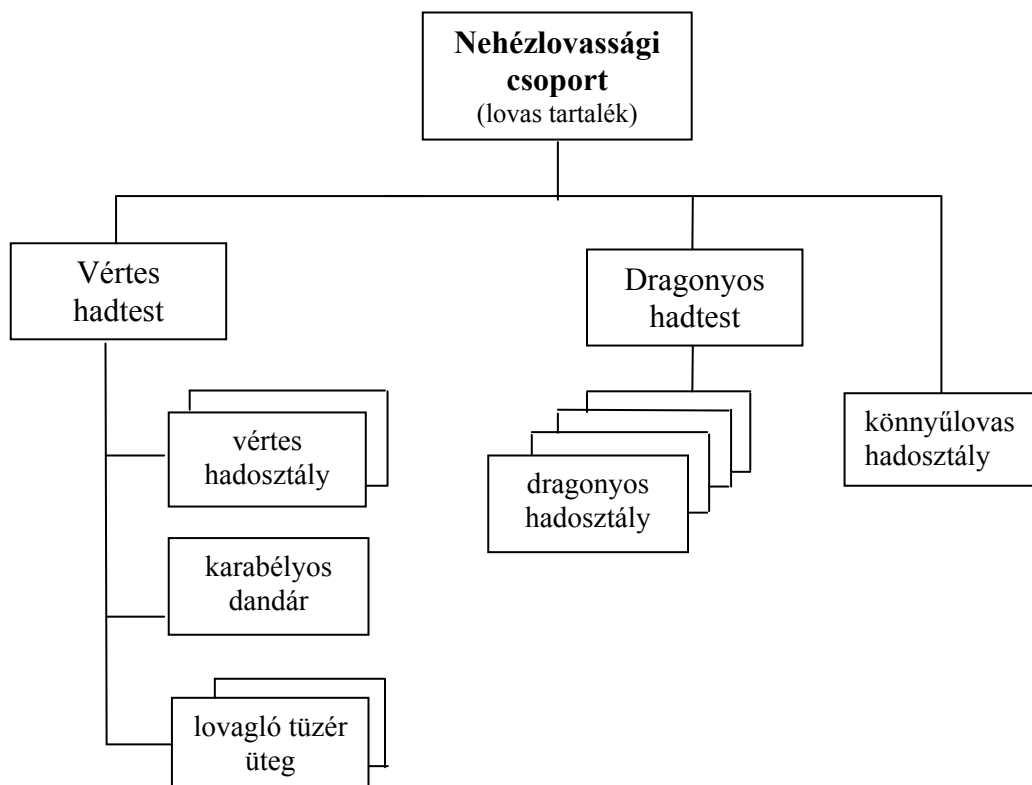
Az önálló **lovashadtestek**– mivel nehézlovas, lovagló tüzér és lovas-lövész illetve felderítő elemeket egyaránt tartalmaztak – *képesek voltak a mai értelemben vett összefegyvernemi harc megvívására, önálló harctevékenység végzésére.* (A porosz és az orosz haderőben a lovasság szervezése ebben az időben mindössze dandár szintig jutott el. A lovasság zömét képező könnyű lovassági egységek többségét a gyaloghadtestek alárendeltségében alkalmazták, alárendelt feladattal, jellemzően ezred erővel⁶⁶). A francia lovasság döntő többsége **önálló tevékenységre is alkalmas**, nagy létszámú, nagy ütőerejű fegyvernem volt, amely magasabbegység szinten nagy arányban szervezett, **páncélozott vértés lovasságból**, gyalogsági tevékenységre is alkalmas **dragonyos lovasságból** és a Napóleon által elsőként felállított mozgékony **lovagló tüzér alegységekből**, illetve - kiegészítésként - felderítésre alkalmas **könnyű lovasságból** állt. **1805-től dinamikusan növelték a lovashadtestek számát**, így az 1812-es oroszországi hadjárat hadseregében 5 gyaloghadtest mellett **4 háromhadosztályos lovashadtestet** indítottak útba.

A gyalogság mögött összevont több hadtestnyi, egységes vezetés alatt álló „**lovas tartalék**”, a **nehézlovassági csoport** a további szervezettejlesztés során főként a dronyos támogató elemek tekintetében fejlődött. 1806-ban Jénánál már egy négyhadosztályos, hadosztályonként egy-egy háromlöveges könnyű tüzérüteggel is ellátott **dragonyos hadtest** támogatta a vértés-karabélyos dandárral is megerősített **vértés hadtest** tevékenységét. A lovassági tartalékként elkülönített **nehézlovassági csoport** tevékenységét emellett önálló felderítő-biztosító elem - egy *könnyűlovas hadosztály* – is támogatta⁶⁷. A tartalékban **összevont, egy tömbben alkalmazott lovassági magasabbegység** két *lovagló-üteggel* (mobil könnyűtüzérség) támogattott két *vértés-* (páncélozott) és négy-öt *dragonyos* (mobil gyalogság) hadosztályból, egy vértés-karabélyos dandárból, illetve egy *könnyűlovas* (felderítő) hadosztályból állt, tehát összességében **két hadtest szintű erő** volt. A *nehézlovas csoport* 44 ágyúja és 21000 fős létszáma már közel összevethető egy gyalogoshadtesttel, amelynek hasonló létszám mellett jóval kisebb mobilitása, de másfélszer nagyobb létszámú tüzérsége volt.

⁶⁵ Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme. Digitális kiadás: Arcanum Adatbázis Kft. 2001. <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0020/2076.html>

⁶⁶ Liptai Ervin (főszerk.): Magyarország hadtörténete. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1985. I. 436. o.

⁶⁷ Shoffner, Thomas A.: Napoleon's cavalry: The Key Element of Decisive Victory. U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 2002. 24. o.

2. ábra. A francia nehézlovas csoport (lovassági tartalék) szervezeti felépítése, 1806

Megvizsgálva a francia *vérteshadtestek* és az ezekből szervezett *nehézlovassági csoport* szervezeti fejlődését, látható, hogy ezekben egyre fokozódó mértékben kerül előtérbe a **dragonyos lovasság**. Napóleon e fegyvernem fejlesztése során is jelentős szervezési lépéseket tett. Más haderőkben „a XVIII. században a dragonyosok inkább lovasságként kerültek alkalmazásra mintsem gyalogságként. Nagy Frigyes például főként lovasságként alkalmazta dragonyosait...**Napóleon megfordította ezt a fejlődési folyamatot és főként lovasított gyalogságként alkalmazta dragonyosait.**”⁶⁸ A dragonyosok tekintetében Napóleon ugyanis elvárta, hogy „a lovas *rendelkezzék tűzfegyverrel és értsen a gyalog manőverhez is (...)* így gyorsan elérhet bármely pontot, lóról szállva **megvédhet egy hidat, egy szoros bejáratát, egy magaslatot a gyalogság beérkezéséig.**”⁶⁹ **A napóleoni lovasság így nemcsak nagyobb mennyiséget, hanem eltérő minőséget – önálló hadtestszintű alkalmazás, áttörésre képes vértess-lovasság megnövelt aránya, nagy mennyiségű saját lovagló tüzérségi elem – is képviselt más haderők lovasságához képest, a gyalogsággal egyenrangú, azzal szoros együttműködésre képes erővé növe ki magát.**

⁶⁸ Shoffner, Thomas A.: Napoleon's cavalry: The Key Element of Decisive Victory. U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 2002. 12. o.

⁶⁹ A hadművészet középkori és újkori klasszikusai. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1974. 416-417. o.

3. ábra. Napóleon megsebesülése Regensburgnál. Gautherot képe (Versaillesi múzeum)⁷⁰

A **nehézlovassági csoport** (lovas tartalék) - alkalmazhatóságának jellemzőit illetve szervezetét vizsgálva - a *modern páncélos magasabbegységek egyfajta elődjének* tekinthető. Az ezredforduló utáni amerikai hadtörténeti szakirodalomban is megtaláltuk ennek a megközelítésünknek az analógiáját. Ők a párhuzamot konkrétan és részletekbe is bocsátkozva a következőkben látják: az *alapharcokocsikkal felszerelt páncélos erők a vértés lovasságnak* feleltethetők meg, a *páncélozott harcjárműveken tevékenykedő gépesített gyalogság* megfelel a korábbi *dragonyos lovasságnak*, míg a *páncélozott felderítő harcjárművekből szervezett erők* a *könnyűlovasság* erőivel mutatnak szoros rokonságot.⁷¹ Ilyen értelemben a 2. sz. ábrán bemutatott szervezetben a napóleoni francia vérteshadtest a második világháború páncéloshadosztályaival, míg a nehézlovassági csoport (lovas tartalék) a páncéloshadtestekkel mutat bizonyos hasonlóságot. Ugyanakkor a vértés lovassággal való összevetés kapcsán meg kell jegyeznünk, hogy a páncélos csapatokat az áttörő főerők szerepében vetették harcba, őket rendszerint csak követő lépcsőként támogatta gyalogság. Ezzel szemben a napóleoni háborúk nehézlovassági magasabbegységeinek áttörését általában a gyalogság támadása és előzetes harctevékenysége készítette elő a tüzérség támogatásával. *Figyelemre méltó párhuzam tehát vonható*, de egyúttal azt is le kell szögezni, hogy a vértés lovasság még a legjobban szervezett támogatás (ulánusok, lovaglótüzérség, dragonyosok, carabinieri) mellett sem rendelkezett ugyanazokkal a műveleti képességekkel, mint a harcokocsicsapatok a második világháború időszakára.

⁷⁰ Salgó Ernő és tsai: Napóleon album. Napóleon élete és kora, írók tanulmányaiban, festőművészek festményeiben és rajzaiban megvilágítva. Cs. és Királyi UDV Könyvnyomda, Budapest.

⁷¹ Shoffner, Thomas A.: Napoleon's cavalry: The Key Element of Decisive Victory. U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 2002. 18-19. o.

3. A lovasság jellemzőinek összehasonlító vizsgálata a napóleoni háborúk időszakában

A lovasság haderőn belüli részaránya jelentős mértékben eltért a napóleoni kor haderőiben. „A francia lovasság 1793-ban (...) 96.474 lovast számlált.”⁷² Napóleon hatalomra jutását követően azonban gyors ütemben növelték a fegyvernem létszámát, így 1812-re a közel 350000 fős francia haderőben a lovasság különböző változatainak létszáma már 115000 fő volt, így részaránya **33% körüli értékre növekedett.**

A francia haderőben lezajlott lovassági szervezetfejlődés ütemének vizsgálatakor az egyébként nem jelentéktelen lovassággal rendelkező **osztrák haderőt** érdemes összehasonlítási alapként kezelni. Az osztrák haderő 1805-ben összességében 305 000 gyalogost és 42 340 lovast számlált, így **a lovasság részaránya a haderőn belül 12%-ot tett ki.** Wagramnál, 1809-ben az osztrákok 113 800 fő gyalogsággal és 15 100 fő lovassággal vonultak fel, így az arány a négy évvel azelőttivel közel azonos volt. Más haderőkre is közel ez az arány volt jellemző, ami így átlagosnak és viszonyítási alapnak tekinthető.

1805 és 1809 között a francia lovasság részaránya még nem sokkal, „csupán” mintegy másfélszeresen haladta meg az átlagosnak tekintett osztrák haderőét, 1812-re Borogyinónál azonban **elérte a kétszeres arányt**, ami – a jelentős veszteségek ellenére – közelítőleg stabil érték maradt. A **napóleoni francia lovasság tömegmértékre szervezése** 1812-ben Borogyinónál tetőzött. Itt a francia haderő 5 *gyaloghadtestje* mellett – amelyek hadtestenként maguk is tartalmaztak egy-két lovashadosztálynyi, összesen *három hadtestnyi lovasságot* – 4 *önálló lovashadtest* és a *lovas gárda* vonult fel⁷³. Ekkorra *a lovasság részaránya – az önálló könnyűlovas ezredekkel és a gyalogságnak alárendelt lovassági elemekkel együtt – hozzávetőleg 33% értéket ért el.* **Egyértelműen cáfolható tehát az olyan megközelítés, amely szerint a napóleoni hadviselés lényegét tekintve főként gyalogsági alapú lett volna.**

⁷² Uo.

⁷³ Niederhauser Emil: Borogyino, 1812. Móra Könyvkiadó, Budapest, 1980. 77-88. o.

A KONTINENTÁLIS HATALMAK HADERŐINEK FEGYVERNEMI ARÁNYAI (1805-1812)⁷⁴

2.sz. táblázat

Hadviselő állam	Haderő létszáma	Gyalogság létszáma	Lovasság létszáma	Lovasság aránya a haderőben	Vértés lovasság aránya a lovasságban
Franciaország	350 000	230 000	115 000	33 %	(20 ezred) 17%
Oroszország	490 000	420 000 (160 ezred)	60 000 (58 ezred)	14%	(6 ezred) 10%
Poroszország	150 000	135 000 (60 ezred)	15 000 (35 ezred)	10%	(4 ezred) 11%

A francia haderőben a lovasság létszáma elérte a haderő összlétszámának harmadát. Még jelentősebb arányeltolódást tapasztalunk akkor, ha összehasonlítjuk a korabeli haderők nehézlovasságának egymáshoz való viszonyát. A nehézlovasság ezredeinek száma már háromszorosan – négyszeresen meghaladta az ellenfelek haderőinek hasonló erőit. Példaként mutatjuk be erre a francia és a porosz haderő nehézlovas ezredeinek összehasonlítását a 3. számú táblázatban.

VÉRTES LOVASSÁG A POROSZ-OROSZ ILLETVE A FRANCIA HADERŐBEN (1805)

3.sz. táblázat

Alkalmazó állam	Vértés lovasság szervezési szintje	Lovassági magasabbegység tartalma	Vértés ezredek száma a haderőben
Poroszország, Oroszország	Dandár	Vértés lovasság (gyakran vértezet nélkül) Könnyű lovasság	4-6
Franciaország	Hadtest – nehézlovassági csoport	Vértés lovasság Ulánus lovasság Karabélyos nehézlovasság Lovagló tüzérség Dragonyos lovasság	17-20

A – tágabb értelemben - mintegy 70 ezrednyi francia nehézlovasság létszáma megfelelt a teljes orosz reguláris lovasságénak. Tekintettel a nehézlovasság összlétszámára, szervezetszerű tüzérségi támogató elemeinek nagy számára és működési önállóságára, megállapíthatjuk, hogy ez az erő szinte már önmagában is közel egyenrangú partnere volt a francia gyalogságnak.

Az áttörés képességén alapuló harcilehetőség-különbség a lovassági alkalmazás két eltérő módjának kialakulásához vezetett. A kis költségen

⁷⁴ A táblázatban a reguláris erők számszerű adatai kerültek feltüntetésre így az olyan másodrendű, kisegítő alakulatok, mint a 60000 fős kozák lovasság, a 20000 fős porosz népfelkelő lovasság, a 280000 fős orosz és a közel 100000 fős porosz népfelkelő gyalogság nem képezte a számítás tárgyát. Figyelembe kell venni azt is, hogy a porosz lovasezredek jóval kisebb létszámúak voltak az orosz és francia ezredeknél.

felállított, zömében könnyűlovas lovassági fegyvernemek (orosz, porosz) **alárendelt támogató feladatokat** láttak el, míg a költséges, főként nehézlovas elemekből szervezett francia lovasság létszámát érdemes volt olyan mértékben – egészen hadtest szintig - felduzzasztani, hogy az már **önálló feladatokkal, csatadöntő elemként** vehessen részt a küzdelemben. A *francia* haderő által alkalmazott, zömében *nehézlovasság* és a *porosz* és *orosz* haderő lovassági *többségét kitevő könnyűlovasság* ezáltal **két eltérő haderő típus**, egy **kombinált gyalogsági-lovassági** és egy **tisztán gyalogsági** létrejöttét eredményezte. Mindez két eltérő hadászati kultúra – egy gyalogsági alapú **tömeges** és egy gyalogság-lovasság kombinálásán alapuló **mozgáscentrikus** – egyértelmű különválasztását teszi lehetővé.

A LOVASSÁG SZEREPE A HADERŐ JELLEGÉNEK MEGHATÁROZÁSÁBAN (1805-1812)

4.sz. táblázat

Alkalmazó állam	Lovasság jellege	Nehézlovasság szervezési szintje	Nehézlovasság szerepe	Haderő jellege
Poroszország, Oroszország	Zömében könnyű és közepes (dragonyos) lovasság, népfelkelő elemekkel	Dandár - hadosztályszint	Szárazföldi haderőnek alárendelt támogató, mélységi diverziós	Gyalogság alapú haderő lovassági támogatással
Franciaország	Zömében nehéz (vértés, ulánus) lovasság jelentős lovagló tűzértséggel	Hadtest - nehézlovassági csoport	Önálló feladatvégrehajtás, gyakran csatadöntő szerepkörben	Önálló gyalogsági és lovassági magasabb-egységekből álló vegyes haderő

Természetesen a napóleoni haderő is rendelkezett gyalogsági magasabbegységeknek alárendelt lovassági szervezeti elemekkel, a napóleoni lovasságnak is részét képezték a támogató feladatokra - felderítésre, szárnybiztosításra, hírvivői feladatokra, illetve portyázásra és részben üldözésre - bevethető **könnyűlovas-ezredek** (14 huszár és 31 lovas-vadász ezred). Nem elhanyagolható tényező, hogy a gyaloghadtetek rendszerint 2-4 gyaloghadosztályból és egy lovashadosztály erejű (6-12 osztálynyi) könnyűlovas megerősítésből álltak, így ezek is jelentős részarányban rendelkeztek mobil lovassági erőkkel.⁷⁵ A gyalogsági támogató feladatokat a franciáknál is el kellett látni a lovasságnak. **A különbség elsősorban abban mutatkozott meg, hogy az orosz haderőnél a lovasság döntő többsége ilyen feladatokat látott el.**

⁷⁵ Niederhauser Emil: Borogyino, 1812. Móra Könyvkiadó, Budapest, 1980. 77-87. o.

Összegzés és következtetések

A kétségtelenül nagy költségen szervezett, fele-fele arányban nehéz- és könnyűlovassági elemekből álló, **nagy létszámú, a haderőben magas részarányt képviselő francia lovasság** – más elvekkel, harceljárásokkal és szervezeti elemekkel (zászlóalj-oszlop, mobil hadtáp, felderítés, vezérkar, súlypontképzés, tűzérőség tűz-összpontosítása) együtt - **gyökeresen más típusú** (manőverező, mozgáscentrikus jellegű) **hadviselés folytatását tette lehetővé**, mint a főként gyalogsági elemeket felvonultató, a lovasságot kis létszámban és főként könnyűlovassági-támogató szerepkörben alkalmazó (inkább statikus hadviselésű, tömeges jellegű) porosz vagy orosz haderő. Waitman Beorn, az Egyesült Államok West Point Katonai Akadémiájának kutatója rávilágít arra, hogy „**Napóleon újszerű lovassági alkalmazása** végigvonul hadjáratain. A lovassági alkalmazás újszerűségére maga a hadtörténeti bizonyosság a leginkább bizonyító erejű érv (...) Lovassága nem egyszerűen felderítő vagy biztosító feladatokat ellátó erő volt. E feladatok helyett (illetve mellett) a császár inkább **rohamerőként tekintett lovasságára, melynek hatékonysága számszerűségében rejlik.** (...) A francia **nehézlovasság hatékony rohamerővé fejlesztése megfelelő súlypontképzéssel kombinálva lehetővé tette az ellenfél vonalainak áttörését, így a döntés kikényszerítését a csatában. Ez volt a lovasság új típusú feladata.** (...) **Napóleon ellenfeleinek egyike sem alkalmazta a lovasságot ilyen módon.** Ők mindössze olyan hagyományos feladatok végrehajtására használták lovasságukat, mint a szárnybiztosítás, az ellentámadások, vagy az üldözés. Ezzel szemben Napóleon egy a korábitól jelentős mértékben eltérő lovassági alkalmazást fejlesztett ki. **Ő kimondottan az ellenfél vonalainak áttörésére fejlesztette ki tömeges méretekben alkalmazott lovasságát...**A napóleoni francia haderő az első volt Európában, amely **a lovasság koncentrált alkalmazását részesítette előnyben.** Általában a nehézlovasság, azon belül **a vértések, hadosztályokba történő összevonása** alapvetően francia fejlesztés volt. (...) **Napóleon sokkal inkább használta koncentrált rohamerőként lovasságát, mint bárki az azt megelőző időszakban.** Mindez teljességgel idegen volt más európai lovasságok alkalmazási módszereitől.”⁷⁶ Az e területen leginkább kitapintható törésvonal egy másik amerikai hadtörténeti kutató, Thomas A. Shoffner szerint **a porosz-orosz típusú gyalogsági alapú haderőszervezet** és az ettől jelentős mértékben elütő, **a gyalogság és a lovasság egyenrangú alkalmazására épülő francia haderőtípus** között mutatkozik. Shoffner „Napóleon lovassága: a megsemmisítő győzelem kulcseleme” című tanulmányában leírja, hogy: **a XVIII. század végén az európai haderők többsége Nagy Frigyes haderejének elvein alapult. Napóleon mindezt gyökeresen megváltoztatta és néhány év alatt a poroszoktól merőben eltérő elvek szerint szervezte meg a francia haderőt. A sebesség és az erők elhelyezkedése volt az a két jellemző, amely sikeressé tette a francia haderőt: mindkettő a francia lovasság sajátos jellemzőin alapult. Napóleon lovassága kulcseleme volt a francia haderő hadviselésének.**⁷⁷ A lovasság átalakítása az egész napóleoni haderő szervezeti és alkalmazási elveit gyökeresen érintette,

⁷⁶ Waitman Beorn: French Cavalry At Eylau, 1807 And Napoleon's Cavalry Doctrine. United States Military Academy, West Point, New York, 1999. 1., 4. és 6. o.

⁷⁷ Shoffner, Thomas A.: Napoleon's cavalry: The Key Element of Decisive Victory. U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 2002. Abstract.

lényegében egy új típusú hadviselés létrejöttét eredményezte, hasonlóan a XX. század harmincas éveinek azon haderőéhez, amelyek elsőként szervezték önálló magasabbegységekbe harckocsicsapataikat. **„Jelentős létszáma és erős páncélozottsága következtében** - ami döntő mértékben növelte védettségét és túlélőképességét – **a nehézlovasság volt Napóleon haderejének döntő fegyverneme**, amellyel képes volt pusztító erejű csapást mérni az ellenségre.”⁷⁸

A napóleoni lovasságra – más haderők túlnyomó többségében könnyűlovasságot felvonultató lovas-fegyvernemeihez képest - az alábbi tulajdonságok voltak jellemzőek:

- léteztek ugyan a francia lovasságnál számszerűségükben nagyobb lovasságok (pl. az orosz lovasság a kozák irreguláris erőkkel együtt), de a haderő méretéhez képest és valós harcértékét (nehéz elemek mennyiségét, lovaglótüzérség számszerűségét, stb.) figyelembe véve mégis ez volt a kor legerősebb lovassága;
- alkalmazására zömében önálló lovassági magasabbegység formában került sor;
- a lovasság alkalmazását a páncélozott nehézlovasság kiemelkedően magas részaránya és fokozott szerepvállalása jellemezte, amelynek lényege a gyalogság vonalainak áttörése volt;
- a nehézlovassági egységek részét képező lovagló tüzérség az áttörő harctevékenység nélkülözhetetlen kulcseleme volt;
- a gyalogság elleni sikeres lovassági támadás nyolc fontos elemének mindegyikét valamilyen mértékben megvalósították;
- a döntő többségét kitevő nehézlovassági elemek (vértés-dragonos-
ulánus) egyes lovasainak haditechnikai eszközökből fakadó harcászati képessége (és költsége is) messze felülmúlta más haderők lovasságának képességét;
- az önálló alkalmazásra képes, tömegméretű, nehézlovassági többséggel és hadtest szintű műveletek végrehajtásával jellemezhető francia lovas fegyvernem egy új, kombinált gyalogsági-lovassági haderő-típus létrehozását tette lehetővé;

⁷⁸ Shoffner, Thomas A.: Napoleon's cavalry: The Key Element of Decisive Victory. U.S. Army Command and General Staff College, Forth Leavenworth, Kansas, 2002. 13. o.

- már a XIX. század lovassági hadviselése során is megjelentek a páncélos hadviselésre jellemző struktúrák (napóleoni nehézlovassági csoport) és harceljárások (áttörés, bekerítés) majd egy átmeneti, 1918-1938 között lezajlott, a páncélos-lovas szervezetek alkalmazásával jellemezhető korszakot követően 1939-1945 között elérkezett a páncélos–gépesített szervezetek korszaka.

A tanulmányunkban a *korszerű páncélos hadviselés és a napóleoni haderő nehézlovassági hadviselése között feltárt párhuzamok* reményeink szerint elősegítik a hadtudományban további összevetésen alapuló tanulmányok keletkezését és további analógiák felfedezését.

Felhasznált irodalom:

Adam Zamoyski: 1812 - Napóleon végzetes oroszországi hadjárata. Park Könyvkiadó, Budapest, 2008.

A hadművészet középkori és újkori klasszikusai. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1974.

Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme. Digitális kiadás: Arcanum Adatbázis Kft. 2001.<http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0020/2076.html>

Barczy Zoltán – Somogyi Győző: A szabadságharc hadserege. Corvina Kiadó, Budapest, 1986.

Ben Weider – Émile Gueguen: Napóleon, az Európát átforgató férfiú. Hajja és Fiai Könyvkiadó, Debrecen, 2006.

Denison, George Taylor: A lovasság története Dürer reprint kiadás, Budapest, 1992.

Füzi Imre (szerk): Az egyetemes és magyar hadművészet fejlődése az ókortól napjainkig. Tankönyv. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986.

French Cavalry During the Napoleonic Wars. Napoleon's Cavalry (Cuirassiers, Dragoons, Lancers, Chasseurs, Hussars).
www.napolun.com/.../napoleon/cavalry_Napoleon.html (2006.10.10.)

Hegedűs Ernő: A légideszantok fejlődése a második világháborúban és hatása napjaink légi gépesítési törekvéseire. PhD értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2009.

Hermann Róbert: 1848-1849 A szabadságharc története Korona Kiadó, Budapest, 2001.

John Laffin: A hadvezetés titkai. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004.

Liptai Ervin (főszerk.): Magyarország hadtörténete. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1985.

Methods of attacking the square.

http://napoleonistyka.atspace.com/infantry_tactics_4.htm#_infantry_squares_against_cavalry

Niederhauser Emil: Borogyino, 1812. Móra Könyvkiadó, Budapest, 1980.

North, Anthony– Hogg, Ian V.: Lőfegyverek könyve. Alexandra Kiadó, Budapest, 1992.

Prussian Cavalry of the Napoleonic Wars.

http://napoleonistyka.atspace.com/Prussian_cavalry.htm (2011. 08. 12.)

Richard Holmes: A napóleoni háborúk kora. Alexandra Kiadó, Budapest, 2006.

Roberts, Andrew (szerk.): A hadviselés művészete. Kossuth Kiadó, Budapest, 2010.

Roman Johann Jarymowycz: Cavalry from Hoof to Track. Praeger Security International, London, 2008.

Russian Cavalry of the Napoleonic Wars.

http://napoleonistyka.atspace.com/Russian_cavalry.htm (2011. 08. 12.)

Salgó Ernő és tsai: Napóleon album. Napóleon élete és kora, írók tanulmányaiban, festőművészek festményeiben és rajzaiban megvilágítva. Cs. és Királyi UDV Könyvnyomda, Budapest.

Shoffner, Thomas A.: Napoleon's cavalry: The Key Element of Decisive Victory. U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 2002.

Turcsányi Károly - Hegedűs Ernő: A légideszant I. Püedlo Kiadó, Budapest, 2007.

Turcsányi Károly (szerk.): Nehéz harckocsik. Püedlo Kiadó, Budapest, 2008.

Turcsányi Károly: A haderő harckocsi igénykielégítési folyamatának makroszemléletű vizsgálata. Akadémiai (MTA) doktori értekezés, Budapest, 2008.

Waitman Beorn: French Cavalry At Eylau, 1807 And Napoleon's Cavalry Doctrine. United States Military Academy, West Point, New York, 1999.